

Araştırma Makalesi

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların
Pragmatik Dil BecerileriGizem Koç¹, Meral Başaran²

ÖZET

Amaç: Bu çalışma, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) tanısı almış 8–10 yaş arası çocukların pragmatik dil becerilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Yöntem: Araştırma, betimsel tarama modelinin genel tarama deseninde yürütülmüştür. Çalışmanın örneklemini, 2022–2023 eğitim-öğretim döneminde İstanbul’da yaşayan ve DEHB tanısı almış 8–10 yaş aralığındaki 30 çocuk oluşturmaktadır. Katılımcılara Pragmatik Dil Becerileri Envanteri – Türkçe Versiyonu (PDBE-TV) uygulanmıştır.

Bulgular: PDBE-TV toplam puan ortalaması 26,60 (SS = 6,32) olarak bulunmuştur. Alt ölçek ortalamaları sınıf içi etkileşim için 8,60 (SS = 2,21), sosyal etkileşim için 8,83 (SS = 2,28) ve kişisel etkileşim için 8,77 (SS = 2,50)’dir. Kategori dağılımlarında, toplam puanda “Ortalama” düzeyi %50 ile en yüksek orana sahiptir. “Ortalamanın altı” kategorilerinin oranı sosyal etkileşimde %46,7 ile en yüksek, sınıf içi etkileşimde %26,7 ve kişisel etkileşimde %16,7 olarak belirlenmiştir. Bu bulgular, DEHB tanılı çocukların önemli bir bölümünün pragmatik dil becerilerinin ortalama ya da ortalamanın üzerinde olduğunu; buna karşın sosyal etkileşimde daha belirgin güçlükler yaşadığını ve sınıf içi ile bireysel etkileşim becerilerinin görece daha iyi düzeyde seyrettiğini göstermektedir.

Sonuç: Bulgular, DEHB tanılı 8–10 yaş grubu çocuklarda pragmatik dil becerilerinin genel olarak ortalama düzeyde seyrettiğini; özellikle sosyal etkileşim alt boyutunda görece daha belirgin güçlüklerin bulunduğunu, buna karşın sınıf içi ve kişisel etkileşim alanlarının nispeten daha iyi performans sergilediğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, dil becerileri, pragmatik dil becerileri, sınıf içi etkileşim, sosyal etkileşim, kişisel etkileşim

¹Sorumlu Yazar, Uzm. DKT.,
Kapadokya Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Yüksekokulu, Dil ve
Konuşma Terapisi Anabilim Dalı,
ORCID No: 0000-0003-4979-
2275, dktgizemkoc@gmail.com

²Dr. Öğr. Üyesi, Kapadokya
Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Yüksekokulu, ORCID No: 0000-
0002-7121-7296,
meral.basaran@kapadokya.edu.tr

Sorumlu Yazarın Adresi:
Kapadokya Yerleşkesi, Yeni,
50420 Ürgüp/Nevşehir

Bu makaleyi kaynak göstermek için/To cite this article: Koç, G., & Başaran, M. (2025). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Pragmatik Dil Becerileri, *Dil, Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 118-134.

Gönderim Tarihi:
08.01.2025

Kabul Tarihi:
26.08.2025

DOI:
<https://doi.org/10.58563/dkyad-2025.82.1>

Pragmatic Language Skills of Children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder

ABSTRACT

Purpose: The aim of this study is to examine the pragmatic language skills of children aged 8–10 diagnosed with Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD).

Method: The research was conducted using a descriptive survey design (general survey). The study's sample consists of 30 children aged 8–10 diagnosed with ADHD according to DSM-5 who live in Istanbul during the 2022–2023 academic year. The Pragmatic Language Skills Inventory – Turkish Version (PDBE-TV) was administered to the participants. The PDBE-TV forms have been completed by 30 teachers. The mean (Mean) and standard deviation (SD) values were reported for continuous variables, while categorical variables were presented as frequency and percentage (n, %).

Results: The mean total score on the PDBE-TV was 26.60 (SD = 6.32). Mean subscale scores were 8.60 (SD = 2.21) for classroom interaction, 8.83 (SD = 2.28) for social interaction, and 8.77 (SD = 2.50) for personal interaction. In terms of category distributions, the “Average” level had the highest proportion in total scores (50%). The “Below Average” category was most frequent in social interaction (46.7%), followed by classroom interaction (26.7%) and personal interaction (16.7%). These findings indicate that a substantial proportion of children with ADHD performed at or above average in pragmatic language skills; however, social interaction appeared more challenging, whereas classroom and personal interaction skills were relatively better.

Conclusion: The findings suggest that children aged 8–10 years with ADHD generally demonstrate average pragmatic language skills, with relatively more pronounced difficulties in social interaction, whereas classroom and personal interaction skills show comparatively better performance. Individual assessment processes are critical for identifying which sub-dimensions a child needs more support in, and for supporting communication skills in daily life through appropriate guidance, education, and environmental adjustments. Children diagnosed with ADHD have been shown to exhibit significant difficulties in social interaction skills, suggesting the need for more intensive support in group relationships and peer interactions. While children diagnosed with ADHD have been shown to demonstrate relatively stronger personal interaction skills, they may still require supplementary support in individual interactions and in specific situations. Consequently, the development of educational strategies and interventions centered on enhancing social interaction skills for children diagnosed with ADHD is strongly recommended. The implementation of structured and functional methodologies to enhance individual and social interaction competencies can exert a favorable impact on children's pragmatic language development. School and family collaboration plays a critical role in ensuring that children can effectively use their communication skills in daily life. The capacity of educators and families to discern children's communication requirements and furnish suitable environmental and social assistance will exert a direct influence on children's social participation and learning processes.

Keywords: attention-deficit/hyperactivity disorder, language skills, pragmatic language skills, classroom interaction, social interaction, personal interaction

Giriş

Dil, insanlar arasında fikirlerin iletilmesi ve anlaşmanın sağlanması için hayati bir araç olarak kabul edilmektedir (Çakır, 2003). Çocuklar, küçük yaşlardan itibaren çeşitli iletişim araçlarını kullanmayı öğrenerek, yüz ifadeleri, ses tonu, jest ve mimikler gibi sözsüz iletişim yöntemlerini geliştirirler. Dil becerileri geliştikçe, iletmek istedikleri mesaja göre farklı kelimeler ve dilbilgisi biçimleri kullanma yeteneğini kazanırlar (Bloom & Lahey, 1978; Ege, 2006; Kandır, 2007; San-Bayhan & Artan, 2004). Dilin; biçim, içerik ve kullanım (pragmatik) olmak üzere üç temel bileşeni vardır. Biçim bileşeni ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz dizim yapılarını içerirken; içerik dilin anlam bilgisini, kullanım ise dilin iletişim amacına yönelik işlevlerini içermektedir. (Topbaş, 2015).

Dilin bileşenlerinden biri olan pragmatik, dilin iletişim için nasıl kullanıldığını inceleyerek, dilin etkili ve uygun bir şekilde aktarılmasını sağlamaktadır (Smiley & Goldstein, 1998). Pragmatik dil becerileri, sosyal etkileşimler ve sosyal işlevsellik için kritik öneme sahiptir. İletişimde dilin kullanımını, farklı dinleyicilere ve durumlara adapte etmeyi ve belirli iletişim kurallarına uymayı içermektedir (Levey, 2019). Pragmatik, dilin işlevleri, bağlamsal kullanımı ve karşılıklı konuşma kurallarını inceleyen dilbilim alt alanıdır ve özellikle çocuklarda dil gelişimi ile iletişim becerilerinin temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilir (Etlan, 2021). Her çocuk, önceki bilgi ve deneyimlerini dil ile bütünleştirmek, onları anlamak ve dilde net olmayan durumları çözmek için pragmatik bağlamı kullanabilmelidir (Aktaş & Tekinarslan, 2021).

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB), genel olarak gelişimsel döneme uygun olmayan yetersiz dikkat süresi, aşırı hareketlilik, dürtü kontrolü problemleri ve kurallara uyum güçlüğü ile tanımlanmakta ve çocuk ile ergenler arasında yaygın olarak görülmektedir (Kaplan & Sadock, 2004). Türkiye'de yapılan bazı çalışmalarda DEHB prevalansı, Motavallı (1994) tarafından %6.5, Şenol ve Şener (1998) tarafından ise %8.6 olarak bildirilmiştir.

Amerikan Psikiyatri Birliği'ne (2013) göre ise, DEHB'nin okul çağı çocuklarındaki prevalansı %3 ile %7 arasında değişmektedir.

Son 25 yılda tanı kriterlerindeki değişiklikler ve farkındalık düzeyindeki artışa bağlı olarak bildirilen vaka sayısında yükselme gözlenirse de geniş ölçekli meta-analiz bulguları DEHB prevalansının dünya genelinde büyük ölçüde sabit kaldığını göstermektedir (Faraone ve ark., 2015; Thomas, Sanders, Doust, Beller, & Glasziou, 2015). Thomas ve ark., (2015) tarafından yürütülen sistematik bir derleme çalışmasına göre, çocuk ve ergenlerde DEHB prevalansı yaklaşık %7.5–8 olup, erkek çocuklarda yaklaşık %10, kız çocuklarda ise %5 civarındadır.

Her ne kadar DSM tanı ölçütleri arasında yer almasa da, araştırmalar DEHB'li çocuklarda pragmatik dil kullanımına ilişkin—özellikle konuşma sırasını alma, uygun zamanlamayı sağlama ve konuşma miktarını bağlama göre düzenleme—güçlüklerin ortalamaya göre daha sık görüldüğünü, ancak şiddet ve yaygınlığın bireyler arasında önemli ölçüde değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır (Korkmaz, 2011; Tannock, 2002). DEHB'li çocukların dil kullanımında, özellikle doğal konuşma ve oyun sırasında, konuyla ilgisiz, gereksiz veya fazla uzun konuşmalar yapma eğiliminde oldukları bildirilmektedir (Green ve ark., 2014; Staikova ve ark., 2013). Bu eğilim, düşünmeden ve anlık dürtülerle çok fazla ve hızlı konuşma ile birleşerek, iletişimde kontrolsüz ve düzensiz bir sözel ifade biçimine yol açmaktadır (Staikova ve ark., 2013). Ayrıca, öykü anlatma, planlama ve düzenleme gerektiren konularda konuşmalarının akıcılığı azalmakta; konuşmayı başlatma, iletişimi sürdürme, sıra alma ve konu değiştirme gibi becerilerde zamanı ayarlama zorluk yaşadıkları belirtilmektedir (Tannock, 2002). Bu durum, DEHB'de gözlemlenen iletişim problemlerinin temelini oluştururken, zamansız sohbet başlatma ve konuşmanın akıcı olmaması gibi durumlar da bu bağlamda sıkça karşılaşılan belirtiler arasında yer almaktadır (Korkmaz, 2011).

Alanyazında DEHB olan çocukların pragmatik becerilerine dair çeşitli çalışmalar yer almaktadır (Canlı, 2018; Leonard ve ark., 2011; Staikova ve ark., 2013; Väisänen ve ark., 2014). Canlı'nın (2018) çalışması, DEHB tanılı çocuklarda pragmatik dil güçlüklerinin varlığını göstermiştir. Aynı zamanda, DEHB belirtileri ile pragmatik dil becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada, sosyal biliş yetersizliklerinin DEHB'nin temel özelliklerinden biri olduğu ve sosyal biliş ile pragmatik dil becerileri arasında önemli bir bağlantı bulunduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde, Staikova ve arkadaşlarının (2013) yürüttüğü araştırmada 7-11 yaş arası DEHB tanılı çocukların sosyal ilişkileri ve pragmatik dil becerileri, ebeveynleri ve öğretmenleri tarafından değerlendirilmiş; DEHB grubundaki çocukların sosyal iletişim becerilerinin daha geri olduğu tespit edilmiştir. Leonard ve arkadaşları (2011) da 9-11 yaş arası DEHB'li çocukların pragmatik dil kullanımını incelemiş ve bu çocukların sosyal ilişki becerilerinin tipik gelişen akranlarına göre daha zayıf olduğunu, ayrıca pragmatik dilin sosyal ilişkilerle olumlu yönde bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Väisänen ve arkadaşları (2014), 5-12 yaş arası DEHB tanısı almış çocukların pragmatik dil becerilerinde yaşadıkları güçlükleri belirlemiş ve bu güçlüklerin dil, sosyal etkileşim ve pragmatik alanlarda yoğunlaştığını göstermiştir. Ayrıca, Vassiliu ve arkadaşlarının (2022) yürüttüğü 4-8 yaş grubundaki çocukları kapsayan bir başka araştırma da, DEHB'li çocukların pragmatik dil kullanımında anlamlı düzeyde güçlük yaşadığını bildirmiştir. Öte yandan, alanyazında DEHB'li çocukların her zaman pragmatik dil güçlüğü yaşamadıkları da belirtilmiştir. Örneğin Kim ve Kaiser (2000), 6-8 yaş grubundaki çocuklarla yürüttükleri çalışmada, standart testlerle ölçülen pragmatik bilgi düzeyinin farklılık göstermediğini; ancak serbest oyun sırasında erişkinlerle kurulan karşılıklı konuşmalarda DEHB'li çocukların daha uygunsuz pragmatik davranışlar sergilediğini saptamışlardır. Bu bulgu, DEHB'li çocukların pragmatik yeterliliklerinin bağlamdan bağlama farklılık gösterebileceğine işaret etmektedir.

Türkiye’de DEHB’li çocukların pragmatik dil becerilerine yönelik yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Canlı (2018) DEHB olan çocukların pragmatik dil, duygu tanıma ve zihin kuramı becerilerini incelemiş, bu alandaki zorluklara dikkat çekmiştir. Ayrıca Namli (2023) okul çağı çocuklarının pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesine odaklanarak bu alanda önemli veriler sunmuştur. Bununla birlikte, pragmatik dil gelişiminin erken çocukluktan okul çağına uzanan sürekliliğini bütüncül biçimde ele alan çalışmaların sınırlı oluşu, literatürde önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Bu araştırma, bu boşluğu kısmen gidermeyi amaçlayarak, DEHB tanısı almış 8–10 yaş aralığındaki çocukların pragmatik dil becerilerini; sınıf içi etkileşim, sosyal etkileşim ve kişisel etkileşim alt boyutları üzerinden incelemeyi hedeflemektedir.

Yöntem

Bu araştırma, betimsel tarama modelinin bir alt türü olan genel tarama modeliyle tasarlanmıştır. Araştırmanın evrenini, 2022-2023 eğitim-öğretim döneminde İstanbul’da yaşayan ve DEHB tanısı konulmuş 8-10 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. Örneklem ise bu evrenden uygun (kolayda) örnekleme yöntemiyle seçilen DEHB tanısı almış toplam 30 çocuktan oluşmaktadır. Katılımcılara İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinde faaliyet gösteren bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi aracılığıyla ulaşılmıştır.

Çalışmaya dahil edilme ölçütleri şu şekilde belirlenmiştir: DSM-5’e göre (2013) DEHB tanısı almış olmak; anadilinin Türkçe olması ve evde yalnızca tek dil konuşulması; 8–10 yaş aralığında olmak; bilinen herhangi bir eş tanımlı nörogelişimsel bozukluğa (ör. özgül öğrenme güçlüğü, zihinsel yetersizlik, otizm spektrum bozukluğu) sahip olmamak. Tüm tanılar, çocuk ve ergen psikiyatrisi uzmanlarınca gerçekleştirilen klinik değerlendirme ile DEHB tanısını güvenilir biçimde ölçen geçerli test ve ölçekler kullanılarak doğrulanmıştır. Ayrıca, çalışmaya dahil edilen tüm katılımcıların Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) tarafından düzenlenmiş

eğitsel tanı raporu bulunmaktadır. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1

Katılımcılara İlişkin Sosyodemografik Bulgular

Değişken	Kategori	n	%
Cinsiyet	Erkek	23	76.7
	Kadın	7	23.3
Yaş	8 yaş	1	3.3
	9 yaş	19	63.3
	10 yaş	10	33.3
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	3	10.0
	Ortaokul	0	0.0
	Lise	25	83.3
	Üniversite	2	6.7
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	0	0.0
	Ortaokul	6	20.0
	Lise	18	60.0
	Üniversite	6	20.0
Aile Gelir Düzeyi	Düşük	9	30.0
	Orta	18	60.0
	Yüksek	3	10.0
Toplam		30	100

Katılımcıların %76.7’si erkek, %23.3’ü kızdır. Yaş dağılımı incelendiğinde, çocukların %3.3’ünün 8 yaşında, %63.3’ünün 9 yaşında ve %33.3’ünün 10 yaşında olduğu görülmektedir. Annelerin eğitim düzeyi açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların %10’unun annesi ilkokul mezunu, %83.3’ü lise mezunu ve %6.7’si üniversite mezunudur. Baba eğitim düzeyine ilişkin veriler incelendiğinde, %20’sinin ortaokul mezunu, %60’ının lise mezunu ve %20’sinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Ailelerin gelir düzeyine bakıldığında ise %30’unun düşük, %60’ının orta ve %10’unun yüksek gelir düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir (Bkz. Tablo 1).

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, çocukların pragmatik dil becerileri, Pragmatik Dil Becerileri Envanteri-Türkçe Versiyonu (PDBE-TV) kullanılarak değerlendirilmiştir. PDBE, Gilliam ve Miller (2006) tarafından geliştirilmiş ve Alev (2011) tarafından geçerlik, güvenirlik ve

standardizasyon çalışması yapılarak Türkçe'ye kazandırılmıştır. Ölçek, 5–12 yaş arasındaki çocukların pragmatik dil becerilerini değerlendirmek üzere geliştirilmiş toplam 45 maddeden oluşmaktadır. Maddeler, çocuğun öğretmeni tarafından 9'lu Likert tipi bir ölçekle puanlanmakta; toplam puanın artması, çocuğun pragmatik dil becerilerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

PDBE-TV, sınıf içi etkileşim becerileri (1-15. maddeler), sosyal etkileşim becerileri (16-30. maddeler) ve kişisel etkileşim becerileri (31-45. maddeler) olarak adlandırılan, 15'er maddeden oluşan üç alt ölçeğe ayrılmaktadır. Sınıf içi etkileşim becerileri, sohbet sırasında konuyu dağıtmadan sürdürebilme, mecaz dil kullanımına vâkıf olma ve mecazı anlayabilme gibi becerileri içermektedir. Sosyal etkileşim becerileri, çocuğun ne zaman konuşması veya susması gerektiğini bilmesini ve uygun şekilde sıra alabilmesini içermektedir. Kişisel etkileşim becerileri ise sohbet başlatma, oyunlara katılabilmekle ilgili jest ve mimikleri uygun bir biçimde kullanabilme gibi becerileri içermektedir. Geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucunda, PDBE-TV'nin 5–12 yaş arasındaki çocukların pragmatik dil becerilerini değerlendirmek için uygun bir araç olduğu ortaya konmuştur. Ölçeğin iç tutarlılık güvenirlik katsayısı (Cronbach's α), tüm alt ölçekler ve toplam puan için 0.95 ile 0.98 arasında bulunmuştur. Ayrıca, test–tekrar test güvenirliği hesaplamalarında, alt ölçekler ve toplam puan için korelasyon katsayısı 0.99 olarak bulunmuştur; bu sonuç, ölçümün zamana karşı çok yüksek düzeyde kararlı olduğunu göstermektedir (Alev ve ark., 2014).

PDBE-TV formları 30 öğretmen tarafından doldurulmuş; doldurma süresi ortalama 20–25 dakika olarak raporlanmıştır. Formlar öğretmenlere araştırmacı tarafından dağıtılmış ve doldurulduktan sonra geri alınmıştır. Puanlama, standart yönergelerle uygun olarak araştırmacı tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada puanlayıcılar arası güvenirlik değerlendirilmemiştir; ancak uygulama ve puanlama süreçlerinde standart prosedürlerin izlenmesi ölçümlerin güvenilirliğini desteklemektedir.

Veri Analizi

Bu çalışmada, DEHB tanılı 8–10 yaş arası çocuklardan oluşan tek örneklemin betimsel olarak özetlenmesine odaklanılmıştır; karşılaştırmalı veya çıkarımsal istatistikler uygulanmamıştır. Tüm analizler SPSS 25 yazılımı kullanılarak yürütülmüştür. Sürekli değişkenler için ortalama (*Ort.*) ve standart sapma (*SS*) değerleri raporlanmış, kategorik değişkenler ise frekans ve yüzde (*n*, %) olarak sunulmuştur. Raporlama standartları %95 güven düzeyini esas almakla birlikte, hipotez testi yapılmadığından p-değerleri verilmemiştir.

PDBE-TV toplam puanı ile alt ölçeklere (sınıf içi etkileşim, sosyal etkileşim, kişisel etkileşim) ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2’de $Ort. \pm SS$ formatında sunulmuştur. Ayrıca, PDBE-TV kılavuzunda tanımlanan betimsel kategori başlıkları (Çok Zayıf, Zayıf, Ortalamanın Biraz Altı, Ortalama, Ortalamanın Biraz Üstü, Yeterli, Çok Yeterli) esas alınarak toplam ve alt ölçek puanları sınıflandırılmış ve her kategoriye ilişkin frekans ve yüzde dağılımları belirlenmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmaya başlamadan önce Kapadokya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan 31/03/2023 tarih ve 23.05 sayılı karar ile etik kurul onayı ve çalışmanın yapılacağı kurumlardan yazılı izinler ile ebeveynlerden onam formları alınmıştır.

Bulgular

DEHB tanısı almış çocukların pragmatik dil becerileri toplam puanı ve alt boyutlara ilişkin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 2’de sunulmuştur. Buna göre, DEHB tanısı alan çocukların pragmatik dil becerileri toplam puan ortalaması 26.60’tır ($SS = 6.32$). Alt boyutlar incelendiğinde, sınıf içi etkileşim becerileri ortalaması 8.60 ($SS = 2.21$), sosyal etkileşim becerileri ortalaması 8.83 ($SS = 2.28$) ve kişisel etkileşim becerileri ortalaması ise 8.77 ($SS = 2.50$) olarak bulunmuştur.

Tablo 2*DEHB Olan Pragmatik Dil Becerileri Standart Puanlarının Tanımlayıcı İstatistikleri*

Puan	n	Ort.	SS
Pragmatik Dil Becerileri Toplam Puanı	30	26.60	6.32
Sınıf İçi Etkileşim Becerileri	30	8.60	2.21
Sosyal Etkileşim Becerileri	30	8.83	2.28
Kişisel Etkileşim Becerileri	30	8.77	2.50

DEHB tanısı almış çocukların pragmatik dil becerilerine ilişkin betimsel dağılımlar, PDBE-TV alt ölçeklerine göre çözümlenmiş ve sonuçlar Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3*PDBE-TV Alt Ölçeklerine İlişkin Sonuçlar*

PDBE-TV’ye göre Betimsel Terimler	Pragmatik Dil Becerileri n (%)	Sınıf İçi Etkileşim Becerileri n (%)	Kişisel Etkileşim Becerileri n (%)	Sosyal Etkileşim Becerileri n (%)
Çok Yeterli	1 (3.3)	2 (6.7)	2 (6.7)	1 (3.3)
Yeterli	2 (6.7)	7 (23.3)	3 (10.0)	2 (6.7)
Ortalamanın Biraz Üstü	5 (16.7)	5 (16.7)	5 (16.7)	3 (10.0)
Ortalama	15 (50.0)	8 (26.7)	15 (50.0)	10 (33.3)
Ortalamanın Biraz Altı	5 (16.7)	4 (13.3)	3 (10.0)	7 (23.3)
Zayıf	2 (6.7)	3 (10.0)	2 (6.7)	5 (16.7)
Çok Zayıf	0 (0.0)	1 (3.3)	0 (0.0)	2 (6.7)

Not: Alt ölçekler: Sınıf İçi Etkileşim (1–15), Sosyal Etkileşim (16–30), Kişisel Etkileşim (31–45). Ham puanlar norm grubuna göre standart puana (Ort.=10, SS=3) dönüştürülmüştür. Kategoriler standart puan kesme noktalarına göre belirlenmiştir: Çok Zayıf = 1–3, Zayıf = 4–6, Ortalamanın Biraz Altı = 7–8, Ortalama = 9–11, Ortalamanın Biraz Üstü = 12–13, Yeterli = 14, Çok Yeterli = 15–20.

Tablo 3 incelendiğinde, örneklemin önemli bir kısmının “Ortalama” düzeyinde performans sergilediği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, “Ortalamanın Biraz Altı”, “Zayıf” ve “Çok Zayıf” kategorilerinde yer alan çocukların toplam oranı da kayda değer bir büyüklüğe ulaşmaktadır. Özellikle “Sosyal Etkileşim Becerileri” alt ölçeğinde çocukların %23.3’ünün ortalamanın biraz altında ve %16.7’sinin zayıf performans göstermesi, bu alanda yaşanan güçlüklerin sosyal iletişim boyutunda daha yoğun olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde,

“Sınıf İçi Etkileşim Becerileri” alt ölçeğinde düşük performans gösteren çocukların oranı %23.3 olup, bu sonuç DEHB’li çocukların sınıf ortamında akranlarıyla etkileşim kurmada belirgin zorluklar yaşadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, kişisel etkileşim becerileri alanında da “Ortalamanın Biraz Altı” ve “Zayıf” düzeyde performans gösteren katılımcıların oranı dikkate değer olup, bireylerarası iletişim süreçlerinde de belirli sınırlılıkların varlığını işaret etmektedir. Öte yandan, “Çok Yeterli” ve “Yeterli” kategorilerinde yer alan çocukların oranı tüm alt ölçeklerde sınırlı düzeyde kalmış, %3.3 ile %23.3 arasında değişmiş ve yalnızca grubun küçük bir kısmını temsil etmiştir.

Tartışma

Bu araştırmada DEHB tanısı almış 8–10 yaş arası çocukların pragmatik dil becerilerinin betimsel düzeyde incelenmesi amaçlanmıştır. Bulgular, katılımcıların çoğunlukla ortalamanın üzerinde performans sergilediğini, ancak alt ölçeklerde farklılaşmalar bulunduğunu göstermektedir. Bu çalışmada en belirgin güçlük sosyal etkileşim alt boyutunda ortaya çıkmıştır. Katılımcıların yaklaşık %46’sı bu alt ölçekten ortalamanın altında puan almıştır; bu bulgu, DEHB tanılı çocukların sosyal etkileşim becerilerinde diğer alanlara kıyasla daha fazla güçlük yaşadığını göstermektedir. Bu sonuç, alanyazında DEHB’li çocukların doğal konuşma ve oyun bağlamlarında konuşma miktarını ve zamanlamayı düzenlemede güçlük yaşadıklarına, konuşma sırasını alma, konuşmayı başlatma/sürdürme/sonlandırma ve konu değiştirmede uygunluğu sağlama gibi becerilerde aksaklıklar gösterdiklerine ilişkin bulgularla tutarlıdır (Tannock, 2002; Green ve ark., 2014; Staikova ve ark., 2013; Korkmaz, 2011). Sosyal etkileşim alt ölçeği; ne zaman konuşulacağı/susulacağı, uygun sıra alma, konuşma sırasına saygı, konuşmayı başlatma–sürdürme–sonlandırma ve dinleyiciye uyarılama gibi becerileri kapsar ve akran ilişkilerindeki sosyal uyum için belirleyicidir (Alev, 2011). Mevcut çalışmada bu alt boyutta daha fazla çocuğun ortalamanın altında performans göstermesi, DEHB’de dürtüsellik ve dikkat düzenleme güçlüklerinin sıra alma, zamanlama ve dinleyici ipuçlarını izleme gibi

talepleri yüksek, grup temelli ve daha az yapılandırılmış etkileşimlerde belirginleştiğini düşündürmektedir (Barkley, 2015; Rapport ve ark., 2001).

Bu çalışmanın bulguları, alanyazındaki önceki çalışmalarla genel bir uyum göstermektedir. Canlı (2018), DEHB’li çocuklarda pragmatik dil güçlükleri ile sosyal biliş arasındaki anlamlı ilişkiyi ortaya koyarken; Staikova ve arkadaşları (2013) ile Leonard ve arkadaşları (2011), DEHB’li çocukların sosyal iletişim becerilerinin tipik gelişim gösteren akranlarına göre daha düşük olduğunu rapor etmiştir. Benzer şekilde, Väisänen ve arkadaşları (2014) ile Vassiliu ve arkadaşları (2022), güçlüklerin özellikle pragmatik ve sosyal alanlarda yoğunlaştığını vurgulamıştır. Öte yandan, Kim ve Kaiser’in (2000) bağlama duyarlılık bulguları—DEHB’li çocukların standart testlerde benzer performans sergileyebilirken serbest oyun sırasında daha uygunsuz pragmatik davranışlar göstermeleri—mevcut çalışmadaki kişisel ve sınıf içi etkileşimde görece daha iyi, buna karşılık sosyal etkileşimde daha zayıf performans örüntüsünü anlamlandırmak açısından açıklayıcıdır. Bu kanıtlar birlikte ele alındığında, DEHB’de pragmatik dil kullanımının bağlama ve etkileşim taleplerine duyarlı olduğu; özellikle sıra alma, zamanlama ve dinleyiciye uyarılma gibi sosyal etkileşim bileşenlerinde daha fazla güçlük yaşandığı anlaşılmaktadır.

Bulgular, yalnızca nicel bir dağılım sunmakla kalmayıp, DEHB’li çocukların sosyal, kişisel ve sınıf içi etkileşim boyutlarında farklı düzeylerde destek gereksinimlerini de göstermektedir. Sosyal etkileşim alt boyutundaki belirgin güçlükler, çocukların sosyal ortamda daha fazla yardıma ihtiyaç duyduğunu, kişisel ve sınıf içi etkileşim becerilerinin ise görece daha güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Klinik uygulamalar ve eğitim ortamlarında sağlanacak çeşitli destekler, çocukların pragmatik dil becerilerinin gelişimini doğrudan destekleyebilir. Bu bağlamda, DEHB’li çocuklara sıra alma, bekleme, konu odağını koruma, onarım stratejileri (örneğin açıklama isteme, yeniden formüle etme) ve dinleyici uyarlaması (göz teması, jest ve mimiklerin eşleşmesi) gibi beceriler, yapılandırılmış ve tekrarlamalı etkinliklerle sistematik

olarak öğretilir. Bu tür programlar, çocukların sosyal etkileşimde yaşadığı güçlükleri azaltarak hem akademik hem de sosyal uyumlarını artırabilir.

Bireysel değerlendirme süreçleriyle, çocuğun hangi alt boyutta daha fazla desteğe ihtiyaç duyduğunun tespit edilmesi, uygun rehberlik, eğitim ve çevresel düzenlemelerle günlük yaşamda iletişim becerilerinin desteklenmesi açısından kritik öneme sahiptir. Sosyal etkileşim becerilerinde gözlemlenen belirgin güçlükler, DEHB tanılı çocukların grup içi ilişkilerde ve akran etkileşimlerinde daha yoğun destek ihtiyacı duyabileceğini göstermektedir. Kişisel etkileşim becerilerinde ise görece daha iyi performans sergilenmesine rağmen DEHB olan çocuklar bireysel etkileşimlerde ve özel durumlarda ek desteğe ihtiyaç duyabilirler. Bu doğrultuda, DEHB tanısı olan çocuklar için sosyal etkileşim becerilerine odaklanan eğitim stratejileri ve müdahalelerin geliştirilmesi önerilebilir. Bireysel ve sosyal etkileşim becerilerinin desteklenmesine yönelik yapılandırılmış ve işlevsel yöntemlerin uygulanması, çocukların pragmatik dil gelişimini olumlu yönde etkileyebilir. Okul ve aile iş birliği, çocukların iletişim becerilerini günlük yaşamda etkin kullanabilmelerini sağlamak açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Eğitimcilerin ve ailelerin, çocukların iletişim gereksinimlerini fark edebilmesi ve bu gereksinimlere uygun çevresel ve sosyal destekleri sunabilmesi, sosyal katılım ve öğrenme süreçlerini doğrudan etkileyecektir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın sınırlılıkları dikkate alındığında, elde edilen bulgular aşağıdaki çerçevede değerlendirilmelidir. Öncelikle, örneklem büyüklüğü küçük ($n = 30$) olduğundan bulguların genellenebilirliği sınırlıdır. Cinsiyet dağılımı dengesiz (%77 erkek) olup, cinsiyete özgü örüntüler değerlendirilememiştir. Çalışmada kullanılan değerlendirme yalnızca öğretmen raporuna dayalıdır; bu durumun bilgi kaynağı yanlılığına yol açabileceği unutulmamalıdır. Ebeveyn ve doğrudan gözlem verileri bulunmamaktadır. Ayrıca, katılımcıların ilaç kullanımı

(uyarıcı/atomoksetin) ve eş zamanlı müdahaleler (özel eğitim/terapi) bildirilmemiştir; bu durum pragmatik becerilere dair performansı etkileyebilir. Çalışmada katılımcıların bilişsel düzeyi, alıcı ve ifade edici dil becerileri ile işitsel-görsel duyuşal durumları kontrol edilmemiştir.

Gelecek Araştırmalar için Öneriler

Gelecek araştırmalarda şunlar önerilir: çok merkezli, daha geniş ve dengeli örneklemeler kullanılması; ebeveyn, öğretmen ve doğrudan gözlem üçlemesini içeren çok kaynaklı ölçüm tasarımlarının benimsenmesi; normatif verilerle tek örneklem testlerinin yapılması veya tipik gelişim gösteren kontrol grubu eklenerek alt ölçek profillerinin bağlamsal geçerliliğinin desteklenmesi; ilaç ve komorbiditelerin etkilerini ayıştıran çok değişkenli modellerin geliştirilmesi ve yapısal dil, sosyal biliş ile yürütücü işlev ölçümleriyle kapsamlı profil çıkarımlarının yapılması; ayrıca boylamsal çalışmalar ile DEHB’li çocukların pragmatik dil becerilerinin gelişim süreçlerinin izlenmesi.

Kaynaklar

- Aktaş, B. & Tekinarslan, İ.Ç. (2021). Pragmatik Dil Testi-2 (Pdt-2) Türkçeye uyarlanması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 848-862.
- Alev, G. (2011). *Pragmatik Dil Becerileri Envanteri'nin Türkçe standardizasyon çalışması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Alev, G., Diken, İ. H., Ardıç, A., Diken, Ö., Şekercioğlu, G., & Gilliam, J. (2014). Adaptation and psychometric properties of the Pragmatic Language Skills Inventory in Turkey (PDBE-TV). *Elementary Education Online*, 13(1), 258–273. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2014.6190>
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). *Ruhsal bozuklukların tanınması ve sayımsal el kitabı: DSM-5* (E. Köroğlu, Çev. Ed.). Hekimler Yayın Birliği.
- Barkley, R. A. (2015). *Attention-Deficit Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis and Treatment*.
- Bloom, L. & Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders*. John Wiley & Sons Inc.
- Canlı, M. (2018). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda pragmatik dil, duygu tanıma ve zihin kuramı becerilerinin değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Çakır, T. (2003). Çocukta dil gelişimi ve kuramsal yaklaşımlar. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 139-164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sakaryafed/issue/4835/65431>
- Ege, P. (2006). Farklı engel gruplarının iletişim özellikleri ve öğretmenlere öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(2), 1-23 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aejse/issue/26119/275102>
- Etlan, E. (2021). *Öğrenme güçlüğü olan ve olmayan öğrencilerin pragmatik dil becerisi ile okuduğunu anlama arasındaki ilişki* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Faraone, S. V., Sergeant, J., Gillberg, C., & Biederman, J. (2015). The worldwide prevalence of ADHD: Is it an American condition? *World Psychiatry*, 12(2), 104–109. <https://doi.org/10.1002/wps.20025>
- Gilliam, J.E. & Miller, L. (2006). *PLSI: Pragmatic Language Skills Inventory*. Pro-Ed.
- Green, B. C., Johnson, K. A., & Bretherton, L. (2014). Pragmatic language difficulties in children with hyperactivity and attention problems: An integrated review. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 49(1), 15–29. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12056>
- Kandır, A. (2007). Bilişsel gelişimde dilin kazanılması. E. Ömeroğlu ve A. Kandır (Ed.), *Bilişsel Gelişim içinde* (s. 131-149). Morpa.
- Kaplan H.I. & Sadock, B.J. (2004). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu. Abay, E. (Ed.), *Klinik Psikiyatri içinde*. Nobel Tıp Kitabevleri.

- Kim, O.H. & A.P. Kaiser. (2000) Language characteristics of children with ADHD. *Communication Disorders Quarterly*, 21(3), 154-165. <https://doi.org/10.1177/152574010002100303>
- Korkmaz, B. (2011). Theory of mind and neurodevelopmental disorders of childhood. *Pediatric research*, 69(8), 101-108. <https://doi.org/10.1203/PDR.0b013e3182190a5d>
- Leonard, M.A., R. Milich, & E.P. Lorch. (2011) The role of pragmatic language use in mediating the relation between hyperactivity and inattention and social skills problems. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*. 54(2), 567- 579. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2010/09-0271\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2010/09-0271))
- Levey, S. (2019). *Introduction to language development*. Plural Publishing.
- Motavalli, M.N. (1994). *Kentsel kesimde Türk ilköğretim çocuklarında dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun nörolojik bağlamda prevalansının araştırılması* [Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Namlı, Ş. (2023). Pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 6(11), 67-92. <https://doi.org/10.36731/cg.1160917>
- Rapport, M. D., Chung, K. M., Shore, G., & Isaacs, P. (2001). Practicing clinicians' observations on social communication deficits in children with ADHD. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29(3), 285–295.
- San-Bayhan, P. ve Artan, İ. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Morpa. <https://doi.org/10.1023/A:1010374509550>
- Smiley, L.R. & Goldstein, P.A. (1998) Language delays and disorders: From research to practice: Singular.
- Staikova, E., Gomes, H., Tartter, V., McCabe, A. & Halperin, J. M. (2013). Pragmatic deficits and social impairment in children with ADHD. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, And Allied Disciplines*, 54(12), 1275–1283. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12104>
- Şenol, S. ve Şener, S. (1998). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu psikiyatri temel kitabı*. Ankara Hekimler Yayın Birliği.
- Tannock, R (2002). *Language, Reading, and Motor Control Problems in ADHD*. A potential Behavioral Phenotype. In: Greenhill LL (ed) *Learning Disabilities, Implications for Psychiatric Treatment*. Washington: American Psychiatric Press.
- Thomas, R., Sanders, S., Doust, J., Beller, E., & Glasziou, P. (2015). Prevalence of attention-deficit/hyperactivity disorder: A systematic review and meta-analysis. *Pediatrics*, 135(4), e994–e1001. <https://doi.org/10.1542/peds.2014-3482>.
- Topbaş, S. (2015). Dilin Bileşenleri. S. Seyhun Topbaş (Ed.), *Dil ve Kavram Gelişimi* (6. baskı) içinde (s. 29-34). Kök Yayıncılık.

Väisänen, R., Loukusa, S., Moilanen, I., & Yliherva, A. (2014) Language and pragmatic profile in children with ADHD measured by Children's Communication Checklist 2nd edition. *Logopedics Phoniatrics Vocology*, 39(4), 179-187.

Vassiliu, C., Mouzaki, A., Antoniou, F., Ralli, A. M., Diamanti, V., Papaioannou, S., & Katsos, N. (2022). Development of structural and pragmatic language skills in children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Communication Disorders Quarterly*, 44(4), 207-218.

Yazar Katkıları/Author Contributions: **Gizem Koç:** Fikir/Kavram, Tasarım/Yöntem, Danışmanlık/Denetleme, Veri Toplama ve/veya İşleme, Analiz/Yorum, Literatür Taraması, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme, Kaynak ve Fon Sağlama, Malzemeler. **Meral Başaran:** Fikir/Kavram, Tasarım/Yöntem, Danışmanlık/Denetleme, Eleştirel İnceleme.

Çıkar Çatışması/Conflict of Interest: Yazarlar makalenin hazırlanması ve basımı esnasında hiç bir kimse veya kurum ile çıkar çatışması içinde olmadığını beyan etmiştir. / The authors have declared that no conflict of interest existed with any parties at the time of publication.

Not: Bu çalışma, yazarın 2023 yılında Kapadokya Üniversitesi Dil ve Konuşma Terapisi Anabilim Dalı'nda tamamladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.